

УДК 7.07:75.03

Валентина Левицька

ПРОБЛЕМА ПОЗАШКІЛЬНОГО ХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті розкрито навчально-розвивальний та виховний вплив позашкільного художнього виховання на процес формування гармонійно розвинутої особистості. Висвітлюється проблема формування почуття краси в учнів в умовах сучасного українського суспільства.

Ключові слова: художнє виховання, художні школи, здібності, художня освіта, творчість, образотворче мистецтво, національна позашкільна освіта, виховна, організаційна та методична робота, соціально-педагогічна проблема.

V. Levitskaya. Художественное воспитание учащихся в внешкольных учебных заведений

В статье раскрыто учебно-развивающее и воспитательное влияния внешкольного художественного заведения в системе формирования гармонично развитой личности. Освещается проблема формирования чувства красоты у учащихся посредством художественного воспитания в условиях современного состояния украинского общества.

Ключевые слова: художественное воспитание, художественные школы, способности, художественное образование, творчество, изобразительное искусство, национальная внешкольное образование, воспитательная, организационная и методическая работа, социально-педагогическая проблема.

V. Levitska. The problem of student's extracurricular (out-of-school) Art Education in culturological scientific establishments

In the article investigated educational-developmental and bringing-up influence of extracurricular (out-of-school) Art Education for the formation of a harmoniously developed personality. The article highlights the problem of forming a sense of beauty in students in modern Ukrainian society.

Key words: aesthetic education, art schools, skills, art education, creativity, art, national extracurricular education, educational, organizational and methodological work, social and educational problem.

Художнє виховання посідає важливе місце у духовному розвитку людини. Воно впливає на гуманізацію її свідомості, активізацію культуротворчої функції, підвищення оптимістичного світосприйняття.

Доцільність дослідження зумовлена необхідністю узагальнити досвід художнього виховання дітей у позашкільних художніх закладах освіти України сучасного періоду, виявити провідні тенденції цього процесу, форми й методи художнього впливу на формування особистості.

У численних публікаціях українських дослідників обговорюються і пропонуються різні підходи до цієї проблеми. Однак, незважаючи на те, що ця проблема досліджується вже давно, в багатьох аспектах вона залишається нерозкритою. Зокрема, вимагають наукового вирішення питання:

- реформування позашкільного художнього виховання на основі використання спадщини минулого,
- розробки єдиної навчальної програми для всіх художньо-культурних закладів,
- фінансування, підсилення кадрового забезпечення та матеріально-технічної бази.

Фактом є те, що багато заходів, здійснюваних у системі художнього виховання, проводяться за власні кошти учасників та кошти батьків. Нерідко талановиті, здібні діти із малозабезпечених сімей залишаються без уваги. Конституція декларує рівний доступ до позашкільної освіти. Проте, як стверджують науковці, експерти й самі працівники позашкільних закладів, найчастіше в країні немає або рівного доступу, або тієї ж таки якісної позашкільної освіти з мережею закладів, які можуть зацікавити сучасну дитину. Проблемність ситуації підсилюється з нестачею приміщень, які могли б використовуватися для освітніх і в тому числі художньо-виховних цілей.

Мета статті – висвітлення проблемного стану художнього виховання дітей у позашкільних художніх закладах освіти України на основі аналізу наукових публікацій з цієї тематики.

Кінець ХХ ст. став періодом становлення української державності, переосмислення досягнутих завдань розвитку соціокультурної сфери в цілому і системи художньої освіти зокрема. Новим у підходах до проблем стали настанови на: утвердження духовних основ художнього виховання, звернення до художньо-естетичних традицій, національного переосмислення сутності освіти як духовної діяльності, яка формує образ людини певного історичного часу.

Художнє виховання у будь-якому суспільстві не може здійснюватись без урахування контексту політичних, економічних та соціокультурних ситуацій. В Україні, як і в інших пострадянських країнах, проблеми художнього виховання молоді набули особливої гостроти в зв'язку з переходом до ринкових відносин. За умов соціально-економічної трансформації суспільства виникла загроза втрати духовності. Тому система освіти покликана зберегти у дітей повагу до загальнолюдських цінностей. У зв'язку з цим у системі освіти автоматично зростає роль мистецтва. Отже, йдеться про необхідність посилення на сучасному етапі уваги до формування художньої свідомості, естетичної культури, моральних ідеалів українського суспільства. Насамперед це стосується молодіжного середовища.

Ця проблема привертає увагу багатьох дослідників. Тією чи іншою мірою вона розкрита у працях Т. Суцєнко, В. Патрушева, М. Фібула, С. Кучер, В. Берека, Л. Боровікова, Г. Шевченко, В. Петрушин та інших авторів. Обґрунтуванню ефективних форм і методів розвитку творчих здібностей приділяють увагу педагогіфахівці. Зокрема, Б. Лихачов, М. Кияшко, Є. Язовицький. Вони вважають, що способи організації творчості учнів зумовлені формою суспільного життя, але вимагають індивідуальних підходів.

М. Бердяєв сформулював найважливіший принцип індивідуального існування, суть якого полягає в тому, що краса є кінцева мета світового і людського життя [1]. Однак бачення краси, на його думку, неможливе без художнього та естетичного смаку, який у дитини розвивається засобами образотворчого мистецтва. Отже, згідно з Бердяєвим, метою художнього виховання є розвиток у дітей естетичних ідеалів, формування здібностей до образотворчого мистецтва.

В. Петрушин вважає: "Творчість – одне з широко вживаних понять і одна з улюблених тем психологічних і філософських до-

сліджень. Поняття творчості ґрунтується на його визначенні як діяльності людини, спрямованої на “створення будь-якого нового й оригінального продукту у сфері ідей, науки, мистецтва, а також у сфері виробництва та організації” [7, с. 160].

Художнє виховання, на думку М. М. Берляничка та Л. І. Боровікова – це багатовекторний вплив на особистість учня на підставі цілеспрямованого розвитку здібності його адекватно розуміти й творити самому. Таким чином, з погляду цих авторів, залучення молоді до мистецтва набуває статусу своєрідного енергетичного його культурно-естетичного розвитку [3, с. 39].

Б. Т. Лихачов, М. І. Кияшко, Є. В. Язовицький [11, с. 39] вбачають звернення художнього виховання у необхідності: навчити дітей відчувати, переживати, розуміти художні цінності й творити за законами краси. Можливість творити прекрасне завжди ґрунтується на спеціальних здібностях. Опорою для художньої творчості виступають розвинені здібності до художнього сприймання та оцінювання. Згідно з думками висловлюваних авторів, важливими умовами для художнього виховання підростаючого покоління є: звернення до національних витоків, до джерел народної культури. Разом з тим, вважають вони, важливе значення має відкритість суспільства і пов’язане з ним виховання у дітей інтерактивної свідомості, розуміння художньої творчості; свобода думки; альтернативна система освіти.

Заслуговує всебічного аналізу ідея застосування в школах розробленої Г. Шевченко методики використання різних видів мистецтва у їх взаємодії з художньо-естетичним вихованням і загальнокультурним розвитком учнів старших класів. Г. Шевченко доводить, що вплив різних видів мистецтва в їх органічній єдності на учнів забезпечується цілісністю і гармонійністю розвитку їх особистості [12]. Вона звертає увагу на те, що визнані твори світового та національного мистецтва є носіями духовності, тому виховання культурної людини засобами мистецтва не втрачає актуальності.

У її праці висвітлюється думка, що інтерес до мистецтва органічно пов’язаний зі структурними компонентами світогляду особистості учня. Він завжди особистісний та індивідуалізований і визначається рівнем культурності, освіченості, активністю у спілкуванні з художніми цінностями. Широта інтересів до різних видів мистецтва є показником рівня художньо-естетичної культури, здатності до сприйняття та естетичної оцінки художніх явищ [13].

Г. Шевченко вважає, що ознайомлення дітей із народною культурою, художньою творчістю найбільш повнокровно відбувається саме у закладах позашкільної освіти, де створено умови для практичного засвоєння учнями народного образотворчого мистецтва та національної культури.

М. Фібула зазначає, що позашкільні навчально-виховні заклади визначаються як “широкодоступні заклади освіти, які дають дітям та юнацтву додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля” [10, с. 35].

За визначенням Т. Сущенко, освітньо-виховний процес у позашкільному закладі – це спільна діяльність педагога і вихованця. Позашкільне заняття – це “вільне об’єднання дітей і педагогів на основі їх спільної захопленості конкретним видом творчої діяльності і комфортності спілкування”, яке за своєю формою більш схоже на розв’язання важливих для дитини і педагога життєвих ситуацій самовдосконалення і оновлення [9, с. 220]. Зовнішній бік цієї діяльності регламентований кількістю дітей, часом і місцем їх занять творчістю, передбачуваною мірою активності в ній, співвідношенням індивідуального й колективного в процесі творення, порядком його здійснення. Дослідниця звертає увагу на те, що групові форми позашкільної діяльності охоплюють гуртки, секції, клуби, бригади, студії, товариства, різні творчі об’єднання. Гуртки – одна з основних, традиційних форм позашкільної діяльності. Гурток, за визначенням Т. Сущенко, – “це вільне об’єднання дітей і педагогів на основі спільної захопленості конкретним видом діяльності, мета якого – задоволення і розвиток творчих здібностей дітей, їх духовно-моральне збагачення” [9, с. 221]. У гуртки, як правило, об’єднуються діти одного віку, хоч і з різним рівнем підготовки, з настановою на конкретні творчі досягнення у спільній з педагогом діяльності.

Чимало позашкільного часу діти проводять у сфері дозвілля. Проте сьогодні це не є пасивним відпочинком, а, навпаки: дозвілля варто розглядати як спосіб формування найважливіших якостей і здібностей особистості. Саме у позашкільній діяльності приховані потенційні можливості для розв’язання проблеми інтеграції названих суспільних інститутів.

Проаналізувавши проблему розвитку позашкільної освіти в

Україні у другій половині ХХ ст., В. Є. Берека пропонує створювати на базі кращих позашкільних закладів “творчі осередки нового покоління”, наприклад, “Національна художня академія”, “Молодіжний комп’ютерний центр”, “Школа майбутніх професій”, Мала академія наук, “Школа народних ремесел”, різноманітні студії, комплекси та клубні об’єднання [2, с. 26]. Завданнями роботи закладів позашкільної освіти, на його думку, є, насамперед, орієнтація на забезпечення потреб особистості у творчому самовираженні, здобуття додаткової освіти (художньої та ін.). Щобільше, В. Є. Берека вважає, що сучасна організація художньої діяльності учнів у позашкільних закладах потребує впровадження якісно нових форм, методів, засобів навчання і виховання, задоволення потреб дітей та молоді відповідно до їх інтересів та здібностей.

Отже, проаналізувавши культурологічні праці дослідників щодо сучасного стану позашкільної освіти можна дійти висновку, що для вирішення наявних проблем необхідно розробити програму реформування цієї галузі освіти. Передусім – створити координаційну раду з позашкільної освіти (яка, до речі, передбачена Програмою розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 роки). Усунути проблеми, що виникли після того, як позашкільні заклади виявилися розкиданими по різних міністерствах і відомствах. Далі, як вважають науковці, неодмінно варто поновити збір статистики на належному рівні. Створити бази даних по кожному місту – з’ясувати важливу інформацію щодо художньо-освітньої діяльності. Ця інформація має бути доступна для батьків і дітей через інформаційні центри. Від держави слід вимагати конкретних дій із сприяння такій діяльності та ініціативи щодо залучення меценатів до сфери розвитку позашкільного художнього виховання.

Література:

1. Бердяев Н. А. Философия свободного духа. – М.: Республика, 1994. – С. 14-228.

2. Берека В. Є. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошук : зб. наук. праць / гол. ред. Т. І. Сущенко. – Запоріжжя, 2007. – Вип. 41. – С. 22-27.

3. Берлянич М. М. Боровиков Л. И. О художественном воспитании детей и юношества в микросоциальной среде / Эстетическое воспитание на современном этапе: теория, методология, практика : сб. ст. – М. : ВНИИИ, 1990. – С. 38-46.

4. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К. : Освіта, 1992. – 40 с.
5. Джола Д. М. Щербо А. Б. Теорія і методика естетичного виховання школярів: Навч.-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 392 с.
6. Закон України “Про позашкільну освіту” // Освіта України. – 2000. – 2 серпня (№ 31). – С. 8.
7. Петрушин В. І. Психологічні аспекти діяльності вчителя і класного керівника. – М., 2001. – 160 с.
8. Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян України. Указ Президента України від 27.04. 99 року // Урядовий кур’єр. – 1999. – 6 травня.
9. Сущенко Т. І. Основи позашкільної педагогіки : [посібник для класних керівників, педагогів позашкільних закладів] / Т. І. Сущенко. – Мн. : Бел. наука, 2000. – 221 с.
10. Фібула М. М. Посібник. – Київ: Видавничий центр “Академія”, 2000.
11. Художественная культура и гармоническое развитие личности. – К.: Наукова думка, 1982. – 239 с.
12. Шевченко Г. П. Эстетическое воспитание в школе: учебное пособие. – К.: Радянська школа, 1985. – 144 с.
13. Шевченко Г. П. Джабер Х. М. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період. – Луганськ: Видавництво СНУ імені В. Даля, 2004 – 208 с.